

กระบวนการลำประชันตามวิถีปราชญ์ของศิลปินอาวุโส ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

Lam Competition Process in Accordance with the Scholarly Ways of Senior Molam Artists in Laos People Democratic Republic

สุธีระพงษ์ พินิจพล¹ และคมกริช การินทร์²

Suteerapong Pinitpol¹ and Khomgrit Karin²

คณะวิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม^{1,2}

College of Music, Mahasarakham University^{1,2}

Corresponding author, E-mail : suteerapong.pin@msu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัย เรื่อง กระบวนการลำประชันตามวิถีปราชญ์ของศิลปินอาวุโสในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการลำประชันตามวิถีปราชญ์ของศิลปินอาวุโสในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลทั้งข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนาม ในการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์และการสังเกต จากกลุ่มผู้รู้ จำนวน 10 คน กลุ่มผู้ปฏิบัติ จำนวน 12 คน และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป จำนวน 10 คน ในเขตพื้นที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ 2558 ถึงเดือนมีนาคม 2561 นำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบความถูกต้องด้วยวิธีการแบบสามเส้า จัดหมวดหมู่และวิเคราะห์ตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ แล้วนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า

กระบวนการลำประชันตามวิถีปราชญ์ของศิลปินอาวุโส นั้น ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นตอนการลำประชันต้องมีการเตรียมข้อมูลเกี่ยวกับงานที่จะไปแสดง 2) ขั้นตอนการลำประชันบนเวทีในการลำประชันบนเวที หมอลำจะต้องตั้งใจฟังและจดจำสิ่งที่คู่ลำถาม และ 3) ขั้นตอนหลังการลำประชัน เมื่อเสร็จสิ้นการลำประชันทุกครั้งต้องวิเคราะห์ว่าจุดอ่อนจุดใด ที่เราพ่ายแพ้แก่คู่แข่ง เพื่อนำไปศึกษาเรียนรู้เพิ่มเติมในการลำประชันครั้งต่อไป

คำสำคัญ : กระบวนการสืบทอด ; ลำประชัน ; ศิลปินอาวุโสใน ; ส.ป.ป.ลาว

ABSTRACT

This research was a qualitative research which aimed at: examining the lam competition process in the scholarly ways of senior molam artists in Lao People Democratic Republic. The researcher had gathered both written document and field data. In collecting field data the researcher had collected data through interviews and observations from 10 key-informants, 12 casual informants, and 10 general informants in Lao People Democratic Republic during February 2015 and March 2018. The data were verified for their accuracy with triangulation techniques, classified, and analyzed in accordance with the given objectives. The results of the study were presented in a descriptive analysis form.

On the lam competition process in scholarly ways of senior molam artists, there were three steps: 1) Before Lam Competition, each molam singer had to prepare information ready for the competition; 2) During Onstage lam Competition. Each molam had to listen to his/her counterpart attentively, and remember its contents; 3) After Onstage Lam Competition. After finishing each lam competition, each molam singer had to evaluate their weak points which they failed to response correctly and properly inquiring more knowledge for the next lam competitions. Each molam singer would search for more knowledge on these matters, preparing themselves for next lam competitions.

Keywords : Process According ; Lam Competition ; Lao Scholarly

บทนำ

การลำประชันถือเป็นการลำชนิดหนึ่งที่มีศิลปะการใช้ภาษาในการลำโดยให้ตามตอบ ซึ่งจะให้ทั้งความรู้ ทักษะแฉะคิด และความบันเทิง สุนทรียภาพทางการลำประชันถือเป็นสื่อพื้นบ้านที่ยังคงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของหมอลำแต่ละคนไม่ว่าจะเป็นกระแสเสียง ลูกคอ วาทะหรือการด้นกลอนที่ไพเราะ มีวาทศิลป์ในการนำเสนอ การลำในท้องถิ่นต่างๆของหมอลำอาวสุของลาว ทั้งในอดีตและปัจจุบันนิยมลำด้วยการด้นกลอนสดด้วยปฏิภาณ ไม่ว่าจะเป็นการขับขานเหิน ขับเซียงขวาง ขับจ๋ม ลำมหาชัย ลำคอนสะหวัน ลำบ้านซอก หรือลำสี่พันดอน การลำด้นกลอนสดด้วยปฏิภาณในการลำประเภทต่างๆที่กล่าวนี้ นับเป็นสิ่งที่น่ามหัศจรรย์เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการด้นในการลำสี่พันดอนเพราะการด้นกลอนสดในลำประเภทอื่น เป็นการลำด้วยบทเพลงสั้น ๆ สลับกันระหว่างหมอลำชาย-หญิง มีจังหวะลีลาค่อนข้างเชื่องช้า ทั้งยังมีการแทรกสลับของเสียงแคน เป็นการเปิดโอกาสให้ศิลปินหมอลำแต่ละฝ่ายมีเวลาคิดหาบทกลอนที่จะใช้ลำได้ตอบแก่คู่ลำได้ แต่การลำสี่พันดอนนั้นจะมีจังหวะที่ค่อนข้างเร็ว แต่ละฝ่ายก็ต้องใช้เวลาไม่นาน จึงจะมีการสลับเปลี่ยนให้อีกฝ่ายหนึ่งลำ การที่จะลำด้นกลอนสดในเวลานานเช่นนั้น ถ้า

หมอลำไม่มีความเชี่ยวชาญในการด้นจริง และไม่มีการฝึกฝนอบรมมาอย่างจริงจังย่อมไม่สามารถทำได้ [1]

การลำประชันของศิลปินอาวสุในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในสมัยก่อนนอกจากเป็นการลำเพื่อความบันเทิงให้ความไพเราะแล้วยังเป็นการแข่งขันคล้ายกับการกีฬาด้วยโดยนำหมอลำที่มีความรู้ทั้งทางโลกทางธรรม ตลอดจนปฏิกิริยาไหวพริบที่เฉียบคมมาลำคู่กัน การลำนั้นแบ่งเป็นยกหรือเป็นช่วงสลับกันระหว่างหมอลำชาย-หญิง ช่วงที่สำคัญคือช่วงลำโจทย์ แก่แปเลตาม หรือ ลำตอบกระทุ้ปัญหา ซึ่งต้องใช้ความรู้ทั้งด้านเนื้อหาและกลอนลำจำนวนมาก ฝ่ายตอบถ้าไม่รู้เนื้อหาที่ตอบไม่ได้ หรือถึงแม้รู้เนื้อหาแต่ไม่มีกลอนลำสำหรับตอบก็ตอบไม่ได้ ตรงนี้แหละที่การด้นกลอนสดเข้ามามีบทบาทเป็นการประกวดประชัน ใครดีใครอยู่ ใครแพ้ สู้ไม่ได้ก็รู้สึกเสียเกียรติเป็นที่น่าอับอายแก่ผู้ฟังผู้ชมถึงกับกระโดดหนีลงจากเวที โดยไม่ขอรับค่าจ้างรางวัลแต่ประการใด [2] การลำประชันถือเป็นรูปแบบหนึ่งของการสร้างสรรค์ผลงานของหมอลำจนได้รับการยกย่องว่าเป็นศิลปินอาวสุฝีมือผู้ด้วยกันหลายท่านศิลปินอาวสุทุกคนจะมีลีลาการลำที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวและเป็นเสน่ห์ที่ผู้ชมประทับใจมีชื่อเสียงตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน เป็นต้น

แบบของวาทะทำให้หมอลำรุ่นหลังได้ยึดถือ และเรียนรู้ ศิลปินอาวุโสในสาขารัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมีความรู้ความสามารถและเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของตนเองจนได้รับยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติลาว ศิลปินแห่งชาติคือบุคคลที่สร้างสรรค์ผลงานศิลปะอันล้ำค่าเป็นมรดกฝากไว้ในแผ่นดิน ซึ่งนับว่าเป็นผู้ที่มีคุณูปการใหญ่หลวงต่อการสร้างสรรคงานศิลปะในสาขารัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยเป็นผลงาน ที่สืบทอดมาจากการส่งสมภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษแต่ครั้งอดีตมาจนถึงปัจจุบัน แล้วแสดงออกผ่านความสามารถพิเศษทางด้านศิลปะให้ปรากฏต่อสาธารณชนในรูปลักษณะ ที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่น [3] ซึ่งผู้ที่ได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติให้เป็นศิลปินอาวุโส นั้นจะต้องมีคุณสมบัติตามหลักเกณฑ์การคัดเลือกเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ มีความเชี่ยวชาญ มีผลงานเป็นที่ยอมรับของศิลปะด้านการลำ สร้างสรรค์และพัฒนา ถ่ายทอดเผยแพร่ เป็นต้นแบบการลำ ผลงานเป็นประโยชน์ต่อสังคมและมนุษยชาติแล้วศิลปินอาวุโสยังคงทำหน้าที่ขบถำ ถ่ายทอดความรู้ ความสามารถ ในเรื่องการลำให้กับลูกศิษย์ เยาวชนหน่วยงานทั้งในภาครัฐและเอกชนอยู่เสมอ ศิลปะในการลำของศิลปินอาวุโสสามารถเป็นต้นแบบในการร้องหมอลำและฝึกหัดให้เกิดสุนทรีย์ภาพในการลำได้อย่างดียิ่ง

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาประวัติความเป็นมาของศิลปินหมอลำ กระบวนการลำประชันตามวิถีปราชญ์ของศิลปินอาวุโส เพื่อเป็นแนวทางในการสืบทอดกระบวนการลำประชันของศิลปินอาวุโสในสาขารัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และเป็นองค์ความรู้ในการลำให้เยาวชนได้เป็นแนวทางศึกษาและสืบทอดหมอลำที่เป็นมรดกของชนชาติลาวให้เป็นวัฒนธรรมอันดีงามของชาติสืบไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษากระบวนการลำประชันตามวิถีปราชญ์ของศิลปินอาวุโสในสาขารัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ขอบเขตการวิจัย

ด้านเนื้อหา ศึกษากระบวนการลำประชันตามวิถีปราชญ์ของศิลปินอาวุโสในสาขารัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ด้านพื้นที่วิจัย ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ด้านระเบียบวิธีวิจัย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการเก็บข้อมูล 2 วิธี ได้แก่ การเก็บข้อมูลจากเอกสาร และการเก็บข้อมูลจากภาคสนาม

ด้านบุคลากรผู้ให้ข้อมูล กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากกลุ่มที่สามารถให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษา แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) จำนวน 10 คน กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) จำนวน 12 คน และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General Informants) จำนวน 10 คน

ด้านระยะเวลา ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2558 เป็นต้นไป

วิธีการดำเนินการวิจัย

เครื่องมือการวิจัย

1. แบบสำรวจ (Survey) ผู้วิจัยได้ออกสำรวจพื้นที่เบื้องต้นเกี่ยวกับความเป็นไปได้ในการเก็บข้อมูลจากผู้ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องตามวัตถุประสงค์โดยศึกษาสำรวจจากพื้นที่ซึ่งมีศิลปินอาวุโส เพื่อสำรวจถึงพื้นที่ที่มีความสำคัญที่จะได้ข้อมูลเป็นการตรวจสอบ (Preliminary Survey) เพื่อยืนยันความสำคัญของพื้นที่วิจัย

2. แบบสังเกต (Observation) ผู้วิจัยสร้างกรอบการสังเกตจากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์ การเข้าร่วมกิจกรรมสังเกตพฤติกรรมชุมชนและผู้คนทางด้านบริบทสังคม ประเพณี วิถีชีวิต วัฒนธรรมการสืบทอด บริบทและสิ่งแวดล้อมและ กิจกรรม การซักถามพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ การบันทึกใช้เทคนิคหลายอย่างเพื่อเข้าถึงข้อมูลให้ครอบคลุมประเด็นที่ศึกษาเป็นการเสริม สนับสนุน เปรียบเทียบหรือยืนยันกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์

3. แบบสัมภาษณ์ (Interviews) โดยผู้วิจัยออกแบบการสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์โดยศึกษาจากแนวคิดทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติ และกลุ่มบุคคลทั่วไปที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์และแนวคำถามในการสัมภาษณ์ตามกรอบแนวคิดและตามหลักในการวิจัย เพื่อสร้างเครื่องมือให้เหมาะสมกับเนื้อหาและประเด็นที่จะสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์ครั้งนี้ใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interviews) และแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interviews)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ศึกษาจากเอกสาร มีจุดประสงค์เพื่อการศึกษาแนวคิด การวิจัยเบื้องต้นโดยมีประเด็นการศึกษาด้านความหมายของ กระบวนการลำประชันตามวิถีปราชญ์ของศิลปินอาวุโสใน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

2. ศึกษาข้อมูลจากภาคสนาม (Field Research) ผู้วิจัย ได้รวบรวมข้อมูลสนามจากการสังเกตบริบทสังคมแบบมีส่วนร่วม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เพื่อศึกษาข้อมูลเบื้องต้น ด้านสภาพแวดล้อม พื้นที่ที่มีศิลปินอาวุโสในสาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาว ประวัติชุมชน พฤติกรรมในสังคม ความสัมพันธ์ด้านสังคมและวัฒนธรรมในงานประเพณีต่าง ๆ โดยใช้การสังเกตการณ์แบบไม่เป็นทางการและในการคัดเลือก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแต่ละชุมชน

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการตามกระบวนการวิจัยเชิง คุณภาพ โดยอาศัยข้อเท็จจริงอาศัยทฤษฎี และอาศัยเหตุผล กลับกรอง เลือกเฟ้นเอาเฉพาะผลที่ผ่านการพิจารณาอย่าง รอบคอบ จากหลายแหล่ง และหลายแง่มุม โดยทำการวิเคราะห์ ข้อมูลตามความมุ่งหมายที่ตั้งไว้ คือ

กระบวนการลำประชันตามวิถีปราชญ์ของศิลปินอาวุโสใน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ก่อนการประชัน

ระหว่างการประชัน

หลังการประชัน

ผลการวิจัย

ธรรมชาติของการลำประชันมี 2 ลักษณะดังนี้

1. การลำโดยทั่ว ๆ ไปจะมีลักษณะการประชันในตัว โดย ไม่เอาเป็นเอาตายไม่เคร่งครัดในการลำจนเกินไป เพราะหมอลำ ถือว่าเป็นเกมกีฬา เพราะฉะนั้นการลำทุกครั้งจึงถือเป็นการ ประชันกันในตัว

2. การประชันโดยเจ้าภาพหรือคนชมเป็นผู้ตัดสินซึ่งเป็น เจตนาของเจ้าภาพที่ต้องการค้นหาผู้ชนะ โดยมีผู้ดู ผู้ชมมาช่วย ตัดสินว่าใครจะเป็นผู้แพ้ ใครจะเป็นผู้ชนะ ซึ่งแต่ละยกหมอลำ ต้องแสดงฝีมือการลำออกมาให้มีความสนุกสนานในที ยกที่สำคัญ

คือยกตอบโจทย์แก้ปัญหาเขาวีปัญญา เมื่อมีการแสดงหมอลำ ผู้หญิงจะกำหนดไหนจะต้องมีศักดิ์เป็นน้อง ฝ่ายชายจะเป็นพี่พอ สิ้นสุดการลำฝ่ายชายจึงจะมีการขอโทษขอภัยที่ได้ล่วงเกิน [4]

กระบวนการลำประชันตามวิถีปราชญ์ของศิลปินหมอลำ อาวุโสแบ่งได้เป็น 3 ขั้นตอนดังนี้

1. ก่อนการประชัน

การเตรียมการก่อนการไปแสดง

การเตรียมการก่อนการไปแสดงเกี่ยวกับการลำประชันตาม วิถีปราชญ์ของศิลปินอาวุโส [5] พบว่า ต้องมีการเตรียมการศึกษา ข้อมูลเกี่ยวกับงานก่อนที่จะไปแสดง เช่น

1. ข้อมูลเกี่ยวกับเจ้าภาพ ซึ่งต้องมีความรู้ว่าจะงานที่จะแสดง มีเจ้าภาพเป็นใคร เป็นงานของใคร

2. สถานที่แสดงการลำ เพื่อกำหนดเวลาการเดินทาง รูปแบบในการนำเสนอหมอลำ

3. เวทีแสดง เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการแสดงว่าเป็นเวทีกลาง แจ้ง หรือเป็นเวทีในห้องการแสดงเพื่อที่จะออกแบบการแสดงให้ เหมาะสม

4. การเดินทาง ระยะเวลาในการเดินทาง เพื่อใช้ประกอบการ คิดคำนวณระยะเวลาในการเดินทางให้ไปถึงสถานที่การแสดงได้ เหมาะสมกับเวลา และเตรียมพาหนะการเดินทาง

5. พาหนะที่ใช้ในการเดินทาง เพื่อให้เกิดความปลอดภัยใน การเดินทาง

6. ระยะเวลาในการแสดง เพื่อใช้ประกอบการเตรียมบท การแสดง เนื้อหาสาระให้เหมาะสมกับระยะเวลาการแสดง

7. ลักษณะของงาน เช่น งานบวช งานกฐิน งานแจกข้าว งานขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน งานสงกรานต์ งานฉลองอุโบสถ เป็นต้น

การเตรียมการบนเวทีแสดง

การเตรียมการบนเวทีแสดงในการลำประชันของศิลปิน อาวุโส พบว่า

1. การสร้างความเชื่อในการแสดง หมอลำต้องแสดงออก ซึ่งกิริยาท่าทางของตนเองให้เหมาะสม เพื่อสร้างความเชื่อให้คน ดู คนชม คนฟังเกิดความเชื่อให้ได้ว่าตนมีความสามารถ มีความ รู้ที่จะสามารถเอาชนะคู่ลำการแสดงได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการแต่ง กาย การเดิน การยืน การขึ้น การลงเวที การโอภาปราศรัย บุคลิก หน้าตา ยิ้มแย้มแจ่มใสพร้อมที่จะแสดงออกอย่างมั่นใจ [6]

2. การมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกับคู่ละครแสดง และการมีปฏิกริยาร่วมกับผู้อื่น เช่น การฟัง การแสดงกิริยาท่าทางการรับรู้ด้วยการแสดงสีหน้า พอใจ ไม่พอใจ ดีใจ ยิ้ม หรือหน้าบึ้ง จะช่วยให้สามารถเข้าถึงบทบาทของการแสดงได้ลึกซึ้งขึ้น เวลาแสดงจริงจะได้สอดคล้องประสานกันจะต้องมีทักษะและความสามารถในการร่วมแสดงกับผู้อื่นด้วย และสิ่งสำคัญในการเตรียมการบนเวทีการแสดงต้องนำทักษะการคิดมาใช้ไม่ว่าจะเป็น การคิดหาเนื้อหาที่เป็นบทร้อยแก้ว การคิดหาเนื้อหาที่เป็นบทกลอนลำ การคิดหาว่าดล้าที่จะใช้ในการแสดงออกต่อหน้าคู่ละครชั้น การคิดหาคำคมสุภาษิตมาแก้ล้าคู่ต่อสู้บนเวที

2. ระหว่างการประชัน

จากการสัมภาษณ์หมอลำขุนทอง แก้วบัวลา พบว่ากระบวนการลำประชันของศิลปินอาวุโสในสาขารัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีขั้นตอนในการลำที่ถือปฏิบัติมาจนเป็นขนบนิยม คือ

1. เริ่มด้วยการลำไหว้ครู หมอลำฝ่ายชายจะขึ้นไหว้ครูก่อน หมอลำฝ่ายหญิงจึงไหว้ครูตาม กลอนไหว้ครูส่วนใหญ่เป็นกลอนที่ครูมอบกลอนให้ การไหว้ครูเพื่อให้เกิดกำลังใจเป็นจิตวิทยาให้ไม่ลืมหอง ให้คาถาอาคมคงอยู่ ให้ฝ่ายตรงกันข้ามเกรงกลัวเพื่อป้องกันคู่ต่อสู้

2. ลำประกาศชื่นชมเจ้าภาพที่จัดให้มีการแสดง อำนวยอวยพร สรรเสริญเจ้าภาพและขอให้มีโอกาสมาลำอีกครั้ง ถ้ารู้จักคนในงานที่เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ให้กล่าวทักทายโอภาปราศรัย ถ้าเป็นบุญบอกผลานิสงส์ของบุญ สรรหาจุดเด่นของคำในการนำไปประกาศศรัทธา

3. ลำประกาศแนะนำตนเองให้ผู้ชมผู้ฟังได้รู้จัก บอกบ้านที่อยู่อาศัยพร้อมกับโอ้อวดประกาศให้คนอื่นทราบว่าตนเองมีความสามารถผ่านมาหลายเวที

4. ลำถามข่าวลูล้า ซึ่งช่วงลำนี้สามารถที่จะแสดงการประชันขันแข่งกันบนเวทีการแสดงได้เลย เพราะเป็นการแสดงความสามารถในการลำ

5. ลำกระทุ้งถามประชันกลอน ตัวอย่างการถามประชันเช่น มีการถามว่าคนตายมีกี่รูปแบบ การทำบุญมีอะไรบ้าง ศิลหามีกี่ข้ออะไรบ้าง ทำไมจึงต้องขึ้นต้นด้วยบท ปาณาติปาตาเวชฌนก่อน

ศีลสุรามีลักษณะเป็นอย่างไร การทำบุญถึงคนตายหรือไม่ ทำไมจึงต้องมีกรการกวาดน้ำ ประชาชนทั่วไปทำไมจึงต้องถือศีลทำ แม่ซิมมีศีลกี่ข้อ พระภิกษุถือศีล 227 ข้อเพราะอะไร การเกิด การตาย คนตายไปอยู่ที่ไหน นรกมีจักขุม สวรรค์มีจักขัน นิพพานอยู่ชั้นใด

6. ลำเกี้ยวและลาล้า เป็นการลำก่อนจบการแสดง ซึ่งฝ่ายชายอาจจะล้าขอโทษฝ่ายหญิงที่ได้ล่วงเกิน พร้อมทั้งล้าเกี้ยวพาราสี

เพราะฉะนั้นการฟังจึงมีความสำคัญมากสำหรับหมอลำ เมื่ออยู่ในสถานการณ์การแสดงบนเวที หมอลำต้องฟังอย่างตั้งใจและมีสมาธิในการฟังเพื่อแยกแยะประเด็นที่คู่ลำเขาล้า ดังนี้

1. ฟังเนื้อหาสาระทั่วไปว่าเขาล้าเรื่องอะไรบ้าง ซึ่งเนื้อหาโดยทั่วไปก็จะเป็นความรู้ทางโลก เช่น ข้อมูลข่าวสารสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน รวมทั้งความรู้เกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิต เช่น ความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ กิริยามารยาทในโอกาสต่าง ๆ และการประกอบสัมมาชีพในปัจจุบัน เป็นต้น

ความรู้ทางธรรม ซึ่งเป็นธรรมะขั้นสูง เช่น หลักศีล หลักธรรมต่าง ๆ ทางพุทธศาสนา พุทธประวัติ

2. ฟังประเด็นหลักกว่าเป็นประเด็นพรรณนา การอวดตัวหรือยกตนข่มขั้วคู่ต่อสู้ ดูถูก ยกย่องหรือประชดประชัน เราต้องจับประเด็นให้ได้และจับให้ถูกต้องในการที่จะประชัน

3. ฟังประเด็นที่คู่ลำเน้น การลำในแต่ละยกหรือแต่ละกลอนอาจมีหลายประเด็น หมอลำต้องจับประเด็นหลักในกลอนลำของคู่ลำให้ได้ เพื่อนำไปคิดหาแนวตอบโต้ในการประชัน

3. หลังการประชัน

จากการสัมภาษณ์หมอลำวันนา แก้วฟิล์ม พบว่ากระบวนการลำประชันหลังจากการประชันเสร็จทุกครั้งต้องวิเคราะห์ว่าจุดไหนที่เราไม่สามารถเอาชนะคู่ต่อสู้ได้ โดยการประเมินจากผู้ชม ผู้ฟัง หรือบางเวทีการแข่งขันก็ประเมินจากกรรมการที่ให้คะแนน หรืออาจประเมินโดยตนเองก็ได้ ซึ่งการประเมินอาจมีการพิจารณาในประเด็น ดังนี้

1. พิจารณาว่าหมอลำสามารถแสดงได้อย่างเป็นธรรมชาติไม่หลุดออกนอกบทขณะที่พูดหรือแสดงท่าทางมีไหวพริบปฏิภาณที่ดีเวลาแสดงหรือไม่ และมีจังหวะการพูด การเคลื่อนไหวร่างกายที่ดีหรือไม่ เช่น การเคลื่อนไหวร่างกายในการแสดงบนเวที หมอลำจะต้องใช้พื้นที่บนเวทีให้ถูกต้อง หรือการเคลื่อนไหวร่างกายในการแสดงให้เหมาะสม

2. พิจารณาว่าหมอลำมีการเปล่งวาจาด้วยคำพูดที่ชัดเจนถูกต้อง และใช้น้ำเสียงได้สัมพันธ์กับอารมณ์ความรู้สึกที่แสดงออก และเหมาะสมกับวัยของตัวละครหรือไม่ อย่างไร

3. พิจารณาว่าเวลาแสดงหมอลำมีความคุ้นเคยกับคู่ลำบนเวทีการแสดง ผู้ชม ผู้ฟัง ฉาก อุปกรณ์การแสดงและเครื่องแต่งกายหรือไม่ เพียงใด

4. พิจารณาว่าหมอลำให้เกียรติหมอลำคู่แสดงด้วยกันหรือไม่ เช่นพิจารณาว่าผู้แสดงให้ความสนใจคู่แสดงด้วยกันที่กำลังแสดงอยู่และเคลื่อนไหวร่างกายไปยังจุดต่างๆ ได้อย่างถูกต้องหรือไม่ รวมทั้งพิจารณาว่าผู้แสดงให้ความร่วมมือและความสนใจที่จะทำให้การแสดงประกอบคู่ลำตนเองแสดงออกมามีความสมบูรณ์หรือไม่

5. พิจารณาว่าการใช้ภาษาในการลำประชัน มีความเหมาะสม เข้ากับสภาวะแวดล้อม หรือไม่อย่างไร เช่น

5.1 พิจารณาว่าการใช้ภาษาในเนื้อหาสาระตรงประเด็นหรือตีความผิดเพี้ยนหรือไม่ หมายความว่าบางเวทีการแสดงจะมีคณะกรรมการให้ญาติในการแสดง หมอลำจะต้องใช้ญาติที่กำหนดให้เป็นแก่นเรื่องในการดำเนินการแสดงให้เหมาะสมเป็นไปตามญาติที่กำหนด

5.2 พิจารณาว่าการใช้ภาษาเสนอแนวคิดเชิงสร้างสรรค์หรือไม่ หมายความว่าเนื้อหาที่หมอลำนำเสนอเน้นให้แง่คิดที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ชม ผู้ฟัง เช่น แง่คิดในการดำรงชีวิต การเข้าสังคม การปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมฯลฯ

5.3 พิจารณาว่ามีการใช้ภาษาเสนอแนวคิดที่แปลกใหม่หรือไม่ หมายถึงแนวความคิดที่ไม่ค่อยมีใครพูดถึง เป็นแนวคิดที่มีเหตุผลและอยู่ในขอบเขตของญาติ [7]

จากการศึกษากระบวนการลำประชันตามวิถีปราชญ์ของศิลปินอาวุโสในสาขารัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว หมอลำที่จะชนะการลำประชันต้องมีเนื้อหาในคลังความรู้มากมายสามารถนำมาใช้ค้นได้โดยการมีปฏิภาณไหวพริบแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้เป็นอย่างดี การประเมินผลงานการแสดงสามารถประเมินได้โดยการประเมินตนเอง ว่าตนเองสู้ได้หรือไม่ หรือประเมินจากพฤติกรรมที่แสดงออก เช่น การหนีเวทีการแสดง (โตนฮ่าน) ในกรณีถ้ามีการหนีจากเวทีการแสดงต้องหาคนมาแทนที่และสามารถประเมินได้โดยประชาชน ผู้ชม ผู้ฟังการแสดง

สรุปผลและการอภิปรายผลการวิจัย

กระบวนการลำประชันตามวิถีปราชญ์ของศิลปินอาวุโสสามารถวิเคราะห์รูปแบบกระบวนการลำประชันได้ 3 ขั้นตอน คือ 1) ก่อนการประชัน 2) ระหว่างการประชัน 3) หลังการประชัน ซึ่งทักษะการฟังมีความสำคัญมากสำหรับหมอลำ เมื่ออยู่ในสถานการณ์การแสดงบนเวที หมอลำต้องฟังอย่างตั้งใจและมีสมาธิในการฟังเพื่อแยกแยะประเด็นที่คู่ลำเขาลำ แล้วนำทักษะการคิดมาใช้ไม่ว่าจะเป็นการคิดหาเนื้อหาที่เป็นบทร้อยแก้ว การคิดหาเนื้อหาที่เป็นบทกลอนลำ การคิดหาตัวลำที่จะใช้ในการแสดงออกต่อหน้าคู่ลำประชัน การคิดหาคำคมสุภาพมาแก้ลำคู่ต่อสู้บนเวที ซึ่งต้องอาศัยปฏิภาณไหวพริบในการใช้ภาษาแสดงออก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Chyu [8] พบว่า การใช้ปฏิภาณเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นนักดนตรีประเภทคีย์บอร์ดจากยุคเริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดศตวรรษที่สิบเก้าคุณประโยชน์ของการใช้ปฏิภาณ ได้แก่ ช่วยพัฒนาความเป็นนักดนตรีในลักษณะที่เป็นองค์รวม ช่วยให้เกิดสมาธิ ช่วยส่งเสริมทักษะการฟังและการอ่านโน้ต ช่วยส่งเสริมให้กล้าแสดงออกและค้นพบความสามารถที่แท้จริงของตน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Leep [9] ได้วิจัยการใช้ปฏิภาณเป็นเสมือนการปฏิบัติการแสดง พบว่าการใช้ปฏิภาณเป็นงานระดับเยี่ยมยอดของคณะแสดง สามารถสร้างสรรค์การเชื่อมต่อที่คิดขึ้นได้ในทันทีทันใด กับผู้แสดงอื่นๆบนเวที ในฉากที่มีได้กำหนดไว้ก่อนยิ่งกว่านี้ยังเห็นว่า การใช้ปฏิภาณเป็นข้อต่อของงานทั้งหมด ในขณะที่ฉากที่ไม่มีการวางแผนไว้ล่วงหน้ากำลังดำเนินไปนำมาเขียนบท และขัดเกลาเพื่อนำไปทำการแสดงจริงต่อไป สอดคล้องกับงานวิจัยของ Ratre Srilwailai [10] ได้ศึกษาการค้นคว้าปฏิภาณในศิลปะการลำสี่พันดอนของลาวใต้ : กระบวนการฝึกฝนอบรม ผลการวิจัยพบว่า ขั้นตอนการฝึกอบรมขั้นตอนในการแสดง การฟ้อนรำ การแต่งกาย เนื้อหาในการลำ ลักษณะของกลอนลำ วาดลำหรือลีลาของทำนองลำ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างเสียงลำกับเสียงแคน และการดันลำด้วยปฏิภาณ ทั้งระดับต้นและระดับสูงเป็นสิ่งสำคัญมากในศิลปะการลำสี่พันดอน สอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ด้วยการทำ (Learning by Doing Theory) เป็นกระบวนการสร้างเสริมความรู้ที่ใส่ใจการเรียนรู้ด้วยการกระทำเป็นวิธีการเรียนรู้ที่ได้ผล เพราะเป็นการสอนทางตรง และสอดคล้องกับงานวิจัยของ

Yothin Phonlakheth [11] ได้วิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนการสอนเป่าแคนประกอบลำในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พบว่า กระบวนการเรียนการสอนเป่าแคนประกอบลำมี 3 ขั้นตอน คือ ขั้นเตรียมการ ขั้นดำเนินการ และขั้นประเมินผล ขั้นเตรียมการคือผู้เรียนนอกระบบมีความสนใจอยากเรียนเป่าแคน และจัดเตรียมเครื่องดนตรีมาไว้สำหรับฝึก ผู้เรียนในระบบ ครูต้องเตรียมแคนและสื่อประกอบการเรียนการสอนให้นักเรียน ขั้นดำเนินการ ผู้เรียนนอกระบบจะเรียนด้วยตนเองเป็นการเรียนโดยวิธีครูพักลักจำ เริ่มต้นด้วยการสังเกต จดจำ จากนั้นก็ทดลองฝึกเป่าตามที่ได้จดจำได้ ส่วนผู้เรียนในระบบได้รับการแนะนำจากครู ขั้นประเมินผล ผู้เรียนนอกระบบได้รับการประเมินผลจากเพื่อน ๆ และจากหมอลำอาชีพ ส่วนผู้เรียนในระบบครูเป็นผู้ประเมินผล

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

1. หน่วยงานของรัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานทางวัฒนธรรม เช่น สำนักวัฒนธรรมทั้งในระดับจังหวัด ระดับภาค ระดับชาติ กรมการพัฒนาชุมชน ควรตระหนักถึงความสำคัญของวัฒนธรรมในด้านศิลปะการแสดงหมอลำ เพื่อใช้ในการวางแผนกำหนดนโยบายการบริหารส่งเสริมและอนุรักษ์วัฒนธรรมในชาติของตน พร้อมทั้งปฏิบัติเป็นแนวทางที่ดีในการอนุรักษ์ ส่งเสริมวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตน รวมทั้งสามารถจัดการบริหาร ประสานความร่วมมือไปยังหน่วยงานอื่นๆทั้งในและต่างประเทศเพื่อเป็นการเผยแพร่องค์ความรู้และถ่ายทอดคุณค่าทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นของประเทศตนให้เป็นที่ประจักษ์ต่อสังคม นำมาซึ่งเกียรติยศศักดิ์ศรี ความภาคภูมิใจของประชาชนในชาติ

2. องค์กรหรือสถาบันด้านการดนตรีและศิลปะการแสดง ควรนำผลการวิจัยนี้ไปประยุกต์ใช้ในการวางแผนการบริหารหลักสูตรการเรียนการสอนด้านดนตรีและศิลปะการแสดง ตลอดจนส่งเสริม สนับสนุนด้านศิลปะการแสดงหมอลำสู่ชุมชนทั้งในระดับจังหวัด ระดับภาค ระดับชาติ และระดับนานาชาติต่อไป

3. องค์กรหรือสถาบันด้านการดนตรีและศิลปะการแสดง ควรมีการจัดอบรม สัมมนาเชิงปฏิบัติการด้านการลำประชันทั้งด้านการดนตรีและศิลปะการแสดงหมอลำอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง กระบวนการสืบทอดการลำประชันตามวิถีปราชญ์ของศิลปินอาวุโสในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว นี้ สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความรู้และความช่วยเหลือเป็นอย่างสูงจากคณะกรรมการทุกท่าน ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คมกริช การินทร์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เจริญชัย ชนไฟโรจน์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จตุพร สีม่วง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สยาม จวงประโคนและอาจารย์ ดร.ณรงค์ฤทธิ์ วมิตร์ไมตรี ที่กรุณาให้คำแนะนำ ชี้แนวทางในการทำวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาและขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลทุกท่านในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทั้งศิลปินแห่งชาติ ศิลปินอาวุโส นักวิชาการปราชญ์ผู้รู้ ผู้บริหารหน่วยงานทางด้านศิลปวัฒนธรรมของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ตลอดจนศิลปินหมอลำอาวุโสทุกท่าน ทั้งหมอลำวันนา แก้วฟิล์ม หมอลำสะหมาน สุวันลีหมอลำทองบาง แก้วสุวัน หมอลำดวงแพง หานมะณี หมอลำเชียง สะหวัน หมอลำคำพัน เหมือนลิตติดา หมอลำลัดสะหมี่ กะลอทอง หมอลำสงกา แก้วชัยพร หมอลำนาลี มาลาลี หมอลำบุษทอง แก้วบัวลา หมอลำพิมพ์มะลี มาลาลี หมอลำคำพืด มาลาลี หมอลำอินแตง แก้วบัวลา หมอลำขันทอง ดอกฟ้าเพ็ดโพนทอง หมอลำสมปอง ดอกฟ้าเพ็ดโพนทอง หมอลำบัวพัน ดอกฟ้าเพ็ดโพนทอง หมอลำเวียงไซ ดอกฟ้าเพ็ดโพนทอง และหมอลำจันหมอน วิระวง ที่กรุณาให้ข้อมูลเพื่อประกอบการเขียนงานวิจัย และมีกัลยาณมิตรที่ดีให้การต้อนรับด้วยอัธยาศัยไมตรีอันดีงามต่อผู้วิจัย

เอกสารอ้างอิง

- [1] Compton, Carol J. (1979). **Lao poetics : internal rhyme in the text of a Lam Sithandone Perform.** Texas : The University of Texas at Dallas
- [2] Thongkham Onmaneesorn. (1998). **Heritage of Lam Si Phan Don-L.** Vienthien : Toyota Foundation of Japan.
- [3] Jaruwat Thammawat. (1987). **Folklore.** MahaSarakhm : Srinakharinwirot University, Mahasarakham.

- [4] Bunthong Keawbuala : Anserer, Sutheeraphong Phinitphon : interviewer at Mor Lam Office of Dokfarphectphonthong, Ban Kunyeang, Phonthong district, Jumpasak, Laos PDR : 15 April 2018
- [5] Duangpheang Harnmanee ; Answerer, Sutheeraphong Phinitphon : interviewer at Ban Thahin, Pakse city, Jumpasak, Laos PDR : 15 April 2017
- [6] Inteang Keawbuala; Anserer, Sutheeraphong Phinitphon : interviewer at Mor Lam Office of Dokfarphectphonthong, Ban Kunyeang, Phonthong district, Jumpasak, Laos PDR : 15 April 2018
- [7] Wanna Keawphilom ;Anserer, Sutheeraphong Phinitphon : interviewer at No. 13 Ban Phonsawan, Pakse city, Jumpasak, Laos PDR : 14 February 2017
- [8] Chyu, Yawen Eunice. (2004). **Teaching Improvisation to Piano Students of Elementary to Intermediate Levels.** Doctor's Thesis,Columbus : Ohio State University.
- [9] Leep, Jeanne. (2004). **Improvisation as Performance : A Comparative Study of Short Form, Long Form and Sketch - Based Improvisation.** Doctor's Thesis, Michigan : Wayne State University.
- [10] Ratre Sriwilai. (2016). **Clutter of Lam Si PhanDon : Stabbing Art with Esprit.** Philosophy of Doctor Thesis : Mahasarakm university.
- [11] Yothin Phonlakheth. (2014). **Guidelines For The Development Of Instruction Process On Khaen Accompaniment For Lam Performances In Laos Pdr.** Philosophy of Doctor Thesis : Mahasarakm university.